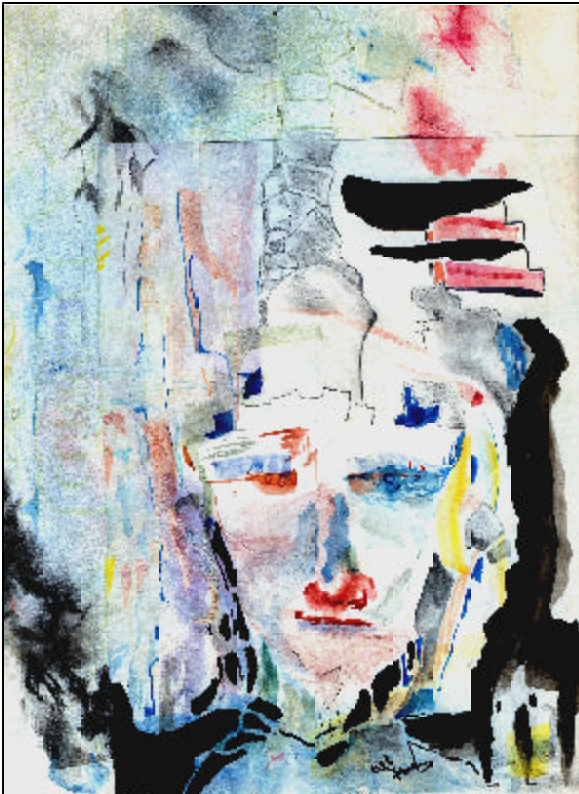

Ի դեպ

Արսուշ Գրիգորյան

Բանաստեղծություններ

2

3

ԱԿՆԱՐԿ

4

ՔԱՂԱՔԸ...
Սոնիա Սանյան

9

Ի՞նչ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ԶՈՐՍ ՔԵՐԹՈՒԱԾ
Միրնա Տուզճեան

16

ԵՐԿՈՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾ
Արա Գազանճեան

18

ԵՐԵՔ ՔԵՐԹՈՒԱԾ
Մարուշ Երամեան

21

ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔ
Յարուժիկն Պէրպէրեան

24

ՀԱԼԷՊԷՆ՝ ՍՓԻՒՌՔԻՆ
«ԲԱՆԱՍՏԵՂՄՈՒԹԻՒՆ»
Յակոբ Կիլլիճեան

30

ՅԵՏՈՆ
Յակոբ Կիլլիճեան

Խմբագրեց՝ Էլիզաբեթ Գրիգորյան
E teb ■ 2354 Pennerton Dr. ■ Glendale, ■ CA 91206
eteb@earthlink.net ■ www.eteb.com
© 2006 E teb

~ ԱԿՆԱՐԿ ~

Ի դէպի այս թիւը ամբողջութեամբ յատկացուած է բանաստեղծութեան: Գրողները կու գան զանազան հորիզոններէ, ունին կեանքի ու արուեստի տարբեր փորձառութիւններ: Ինչ որ սակայն կը բնորոշէ այս բոլորը քաղաքի իրականութեան ներկայութիւնն է, վայր՝ որ մերթ մեկնակէտ է մտորումներու, մերթ շրջապատ ու մտածողութիւն:

Պէյրուս բնակող Սոնիա կը գրէ «քաղաքը փչեց մագերուս մէջ / եւ ես ծերացայ», մինչ Կլէնդէյլի բնակիչ Արա իրեն կը համարէ «քաղաք մը խռով»: Իսկ նորագոյն բանաստեղծուի Սիրնան կը ջանայ պատկերացում մը ստեղծել Լոս-Անճելըսեան մթնոլորտէն, ուր տարբեր երկիրներէ հոս հաստատուած հայութեան հատուածներ կը խօսին այլազան բարբառներ, իբր թէ հայերէն, սակայն խորքի մէջ բարբելներէն «կարծելով թէ այդ պրորբէմ չի»: Վերջապէս «Սիջին Արեւելք» բանաստեղծութեան մէջ Յարութիւնը կը գտնէ ինքզինք վկան վայրի մը «որուն եզրերուն, կորութիւններուն / անձկութիւնը կ'անհետանայ / եւ կամ կ'աճի...»:

Քաղաքներու փորձառութիւնը կը կազմէ ուրեմն՝ հասարակաց յայտարարը գրութիւններու, որոնց մեծ մասը զանցած է աւանդական չափածոյի սահմանները: Այս փորձառութիւնն է որ լեզու կը փնտռէ այստեղ, մեր այս էջերուն մէջ, գորս գուցէ թերի, գուցէ մասնակիօրէն յաջողած նկատեն մեր դասական քննադատները: Այսուհանդերձ այդ էջերը կ'արտայայտեն ընդհանուր մտահոգութիւն մը: Ինչպէս որ Յակոբը կ'անդրադառնայ, մեր այս կեցութեան նոր պայմաններու մէջ ի՞նչ բանաստեղծութիւն հնարաւոր է, ո՞ր չափով բանաստեղծական նոր ընկալում մը եւ նոր արտայայտութիւն մը կարելի է, անոնք որ յատկանշեն մեր ժամանակաշրջանը, մեր գոյութիւնը, այսօր եւ հիմա:

Ի դէպ

~ * * * ~

քաղաքը

փչեց մագերուս մէջ

եւ

ես

ծերացայ

~

փշուրի ծափ աչքերուս
անծանօթ միշտ մարմինէս
երազի երդիքներուն անհպելի ժամանակը
օղակ կապած ոտքերուս
բոլոր միակ անգամներուն պէս
կ'ընթանամ դէպի հերքումը քաղաքին
ուր դուն
իբրեւ անուն ապահով
մայթերուն վրայ
օտարացած քաղաքին
կը կակազես լեզուիս վրայ
ու չես յողնիր

~

քաղաք
կ'անցնիս ինձմէ
եւ չես

սահմանագնաց փոխակերպումը քաղաքին
ես եմ

ցուցամատի մերկ շարժումով
անունս հինցած
կը սղագրեմ հորիզոնին վրայ ամենախոր
ուր

յոզնութեան մէջ պարտուած
դեռ կը ծծեմ
քարերը բիրտ շէնքերուն
փսփսալով անոնց խուլցած յատակին
բոլոր պարիսպները անցած ժամանակներուն

ինչպէս ուզեցի այս ընթացքը դէպի քանդում
հրահրող մերժումը բոլոր մտերմութիւններուն
բայց դուն
շարունակեցիր մագերուս մէջ խոզանակել
փողոցներուն լացը պոռնիկ
յօրանջը ծոյլ սրճարանին
մինչեւ որ
ճամբաներուն աղմուկը
կռթնեցաւ կոկորդիս
եւ քաղաքը
բացուեցաւ ուրացումիս մէջ

ամէն ինչ
ափ մը ուրիշ եւ միակ

ըսէ՛ք ինծի
օթօները կը մեկնի՞ն թէ կը վերադառնան

քաղաքը կը ջնջուի եւ ջնջումին մէջ ներկայ
գիշերը կը գոցէ շրջանակը անյայտի
պարապի բերնին՝
մարմինս խոստում տարածութեան,
ուրկէ կը բարձրանայ քարայնացումը քաղաքին
եւ կ'ընդմիջէ մեկնումը ճամբաներուն
բոլոր շէնքերը անցնող տարիներուն տեւողութիւնը կը
բարձրացնեն յարկ յարկ
բոլոր ճամբաները կը տանին դէպի
յեղաստեղծումը ներկային
կը փնտռեմ անանուն հասցէ
ըսէ՛ ինծի՝ ես եմ բնակիչը տարիներուդ

կը հանգչի աչքերուս լանջերուն
քաղաքը իր անցեալի մերժումին մէջ հաստատուած
ցուցափեղկերը գեխութիւն մը կը ցոլացնեն

մայթերուն հայելիները նուաճելով
կարծես ապակիի այս արձագանգն ըլլար միակ
խմաստը պատերազմին
որուն համար
ցերեկուան եւ գիշերուան գոլորշին խառնուեցաւ
ուռմբերու հրկիզումին

կը յենիմ մայթեզրի ցօղունին
եւ կը կանչեմ
չարչարուած անունը քաղաքիս

եւ ոտքերս ոտքեր չեն առանց քեզի
ոչ ալ ճամբաներդ ճամբայ առանց դոփիւններուն
քայլուածքիս
որ իբրեւ հեւք կը մատուցեմ ես քեզի
բնակելու ախորժակիդ մէջ ցամաք
քաղաք
ե՞րբ փոխեցիր շպարը անունիդ
երկրաչափական խիզախումը օտարացուց զիս մայթերէդ
եւ ես փնտռեցի ծովը
հակադիր խորութիւնը դիմակիդ
որուն ծոցին մէջ խրած
արմատներդ կը տնկուին
յիշողութիւնդ ջուրերու մոռացութեան խառնելով

քարին ծափը հաւաքելով ոտքերու տակ
մարմինս կը փարի ձայնին քաղաքին
երերացող խօսքը ճամբաներուն շրթունքներս կը ներկէ
փոշին կը նստի թարթիչներու
կը հագնիմ գոյնզգոյն ստուերը չէնքերուն
եւ թեւերս քաղաքի կամուրջներուն երկարութիւնը կը
գրկեն

քաղաքը ես եմ

Սոնիա Սանսոն

~ Ի՞ՆՉ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ~

Ես պիտի չըլլայի եթէ թուրքը մայրս ու հայրս տեղահան ըրած չըլլար: Մէկ խօսքով, կեանքս արտագաղթի մը արդիւնքն է: Եւ կարծես յարմարաբար գիրքի մը մէջ կրկնուող բներգի մը նման ամբողջ կեանքս դասաւորուեցաւ իբրեւ հետեւանք շարան մը անխուսափելի արտագաղթներու: Արտագաղթները եւ արտագաղթողները վրայ-վրայի գումարուեցան, մինչեւ որ այլեւս յայտնի չէր թէ ո՛ր մէկ վայրը կամ վայրերը ներսն էին եւ որը կամ որոնք դուրսը: Հեռուէն՝ հեռու եւ վերջապէս կրկնապատիկ հեռու տեղափոխուելէ ետք այլեւս նոյնիսկ հեռաւորութիւնը իմաստ չունէր:

Մայրս չորս երկիրներու քաղաքացի եղած է. հայրս՝ երեք (բայց մինչեւ իր վերջին օրը իր առաջին տան բանայինները հետը կը պտըտցնէր: Կ'ակնարկեմ առաջին արտագաղթէն առաջուան տան, ուր բնակած էր): Ես ալ գիրենք ընդօրինակելով, եղած եմ երեք երկիրներու քաղաքացի. կեանքիս մէկ երրորդը ապրած եմ Սուրիա, երկրորդ երրորդը՝ Լիբանան, եւ վերջին երրորդը՝ Ամերիկա: Կը խօսիմ թրքերէն, Ֆրանսերէն, անգլերէն, արաբերէն եւ հայերէն, բայց ոչ մէկուն տիրապետած եմ: Թրքերէն միայն առածներ գիտեմ. Ֆրանսերէնս քերականական սխալներով լեցուն է. անգլերէն կը խօսիմ առողանութեամբ մը որ հայերէնի եւ Ֆրանսերէնի խառնուրդն է: Արաբերէն լաւ չեմ գրերկարդար. հայերէն երբ խօսիմ միշտ արաբերէն, Ֆրանսերէն եւ նոյնիսկ անգլերէն բառերու պէտք կ'ունենամ: Ի՞նչ տարբերութիւն: Պարզ մարդ մըն եմ: Լեզու մըն է՝

կը խօսինք: Ինչքան ատեն որ տունս-տեղս ապահով է, ընտանիքս ապահով է՝ բախտաւոր եմ:

Հեռաւորութիւնը երկրորդական է, մանաւանդ երբ այլեւս սկիզբ չմնաց:

~ * * * ~

Ես ամէն մարդ եմ-
այլ տեսակի գերմարդ.
սարի մարալ աղջիկ եմ,
երեւանի, փարիզի
սիրունիկ աղջիկ.
լոս-ի քաղցրիկ աղջիկ եմ.
մեծ կուրծքերով,
կարճ փէշ հագնող աղջիկ.
երկար սրունքներով,
սեւուրիկ աղջիկ.
քնքուշ, համեստ աղջիկ.
տան աղջիկ, քոյրիկ.
մայրիկ, տան տիկին, ծառայ.
բոզ,
պոռնիկ:

~ * * * ~

Բանաստեղծութիւնէն
փորձեցի դուրս մնալ,
բայց վերջ
ի վերջոյ,

միշտ

ընդ միշտ

ամէն ինչ որ

դուրսը կայ

մէջս է:

~ ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ԱՅՍՏԵՂ ՊԻՏԻ ԱԻԵԼՅՆԵՄ ~

Գլուխ Ա.

Նոյնիսկ եթէ այսօր

աշխարհի բոլոր գրողները վերնան,

մեծ կորուստ մը կրած չենք ըլլար:

Աշխարհք մը կարդալիք ունինք արդէն:

Ոսկեղարերը եկած ու անցած են:

Պէտք չէ ազահ ըլլալ:

Մարդ ժամանակ չունի այդքան գիրք կարդալու:

Պարզ է թէ եղած գիրքերով կրնանք բաւարարուիլ:

(Լուսանցքի մէջ.

Ձէ, այդպէս պէտք չէ սկսիմ:

Շատ ձանձրացուցիչ պիտի ըլլայ կարդալը:

Որեւէ նորութիւն

նիւթի կամ կաղապարման իմաստով

չէ ներկայացուած:

Պէտք է առաջին բառերով իսկ

մարդոց ուշադրութիւնը գրաւել:

Եւ այս «եթէ»ին գործածութիւնը կ'ատեմ:

Հիմնաւորում չունի:

Ինչո՞ւ արդեօք պիտի վերնային բոլոր գրողները:

Անհասկնալի է:

Նոյնիսկ ընթերցող չունեցող խեղճերը

չարունակած են գրել):

Գլուխ Ա.- Երկրորդ ուրուագիծ

Պ. Քրիսթիան ներկայացուցած է այն մտահոգութիւնը

որ երբ գրականութեան մասին գրելէ դադրինք,

այն ատեն գրականութիւնը կը մեռնի:

Այսինքն գրականութիւնը անպայման վերլուծման

պէտք է ենթարկուի որպէսզի ողջ մնայ:

(Լուսանցքի մէջ.

Հոս պէտք է կարծիքս պարզեմ եւ ըստ այնմ աւելցնեմ:

Պէտք է հաւանաբար Պ. Քրիսթիանէ աւելի

հանրածանօթ գրաքննադատի մը ըսածը նշել:

Նաեւ կարծես թէ բուն նիւթէն կը շեղիմ,

թէեւ շեղումը ինքնին կրնայ վերլուծուել իբրեւ

գրական հնարք:

Այս մէկը պահե՞մ:

Ինչպէս որ ալ ըլլայ տեղը պէտք է փոխեմ:

Ուրիշին ըսածով սկսիլը շատ մանկական է.

Դիւրին ելք):

Գլուխ Բ. կամ Ա.

Կ'ըսեն թէ աշխարհի բոլոր գիրքերը միակ գիրքի

մը մաս կը կազմեն, եւ մէկ երկա՛ր պատմութեան:

Դուն ալ կրնաս մասնակցիլ, ձեռով մը միանալ, եւ

այդպէսով իմաստաւորուած զգալ:

«Կ'ըսեն թէ» մը դուն ալ հեղինակած կ'ըլլաս,

եւ կ'ըսուի թէ այսինչը (քու անունդ հոս կ'ըլլայ),
այսինչ բանը բաժն է (եւ քու գրածդ հոս կ'ըլլայ):
Եսդ ձեռով մը անմահացած կ'ըլլայ,
նոյնիսկ եթէ միայն մի քանի փոքր շրջանակներէ ներս:
Աշխարհահռչակ ըլլալը նպատակը չէ, այլ՝
յիշատակի մը փոխանցումը:

Յաջորդ գլխու նիւթը-
Գրելը իբրեւ ստեղծագործութիւն
Ստեղծագործութիւնը իբրեւ գեղեցկութիւն
Գեղեցկութիւնը իբրեւ աշխարհի փրկութիւնը
(Տոսթոյեւսքի)

Ուրիշ գլխու մը նիւթը-
Գրելը իբրեւ բուժում,
այսինքն միտքերը յստակացնող եւ կարգաւորող
ձրի գործողութիւն:
(Հոս չմոռնալ որ գրելը շփոթութիւն ալ
կրնայ յառաջացնել):

Ձեռով մը հետեւեալ գաղափարը իրականացնել
վերջին գլխուն մէջ.
Այս գլուխը կարելի է փոխարինել Ա., Բ., Գ., եւ այլն
գլուխներով:

Այլ նկատողութիւններ.
Գլուխներուն հերթականութիւնը կարեւոր չէ,
բայց անկախութիւնն ու անյարակցութիւնը կարեւոր են:
Միտքերն ալ կարելի է փոխարինել ուրիշ մտքերով:

~ ԿՈՐ ԵՒ ՄԱՍԱՄԲ ՆՈՐԻՆ ~

Դուն, հայերէն լեզուի պահապան
թեւերդ լայնօրէն բացած
կ'ընդունիս բոլոր
ուռսերէն բառերը
կարծելով թէ
այդ պրոբլեմ չի:

Ձէ, ապեր ջան.
սխալում ես.
դա մեծ պրոբլեմ ա:

Ես քու ամէն ինչդ սորվեցայ.
քու գոնթիկդ, սամայլոտդ,
պակաժնիկդ, պամիդորդ,
քու «եսիմ»դ
արադ, ապերդ
քու «ա»դ
զնդզնդքում ա ականջիս մէջ:

Բայց դուն,
աչքերդ չռած
դիս կը դիտես
երբ վայրկեան բառը օգտագործեմ:
Մէյ մը չկրցար սորվիլ
թէ քու բոպէդ իմ վայրկեանս է:

Միշտ
աչք չռելու,
երես ծռելու
տրամադրուած ես:

Մէյ մը չուզեցիր զիս հասկնալ:
Չուզեցիր ինձմէ ալ մի քանի բառ սորվիլ:

Մէկ հատ քաղցր
«ձեռքերուդ դալար» մը
չսորվեցար:

Ո՞ւր սորվեցար որ ես հայերէն չեմ,
իսկական չեմ,
մաքուր չեմ:
Այդ քո շատ սիրելի
ինստիտուտո՞ւմ:

Միայն երես ծուել գիտես.
միայն ուուներէն բառեր կը սիրես.
հա՛, ես ալ՝
անգլերէն, արաբերէն, թրքերէն եւ ֆրանսերէն.
հարց չկայ:

Պարզապէս
ինծի տէր չկանգնեցար,
այլ գոհացար
միայն ու միայն
զիս ծաղրելով
սխալ հասկացողութեամբ,
ան-հասկացողութեամբ,
տգիտութեամբ
կարծելով կոր
թէ ես միայն կոր մըն եմ
կոր:
Ու վերջ:
Կորայ:

Միրնա Տուգճեան

~ ԱՅՆՃԱՐ ~

ճամբուն վրայ թէ կեանքին
մարդիկ էջ-էջ կը մեկնին
առանց գիշեր աչքերէն

կեանքէն հեռու
լուսանցքէն
կը գտնեմ քեզ պահուրտած
լերան լանջին միս մինակ
եւ մանկացած գիշերին
ես լուսինը կը փնտռեմ
դրացիիս տան վրան

լուսանցքէն դուրս
տեղ մը դուն
ու տեղ մը ես
առանձին
որոնք օտար իրարու
եւ որքան սերտ մտերիմ
կը հեռանանք դառնացած
հողէն

- որ մեզ նոյնացուց
հողէն

- որ բոյր է հիմա
ներաշխարհիս մէկ պատին

դուն
նկար մը սեւ-ճերմակ
իսկ ես
քաղաք մը խուով

~ * * * ~

Կը մնամ հոն

Ուրկէ մեկնած է գիշերը

Ուրկէ ծնած ու հասած է արցունքը

Անվերնագիր

Սիրոյ պէս

Մոռցուած սրտին:

Նորէն աշուն է

Ներսը.

Մտքիս Հիւլէները կը փսխեն տերեւները կանաչ.

Աշուն է՝ կանաչ.

Կը մնամ հոն

մինակ

Սպասելով ծնունդիս:

Արա Գազանճեան

~ 17 ~

~ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՄԸ ԱՅՐԵՐ ԷՐ ~

Այդ օր

(չատ հեռու չէր, այս եօթին)

արեւը՝ կրկին արեւելքէն

(եթէ քիչ մը խիղճ ունենար...

ինչեւէ)

եւ երկինքը նոյնքան կապոյտ՝ երագով,

որքան շրթներս՝ բարկութեամբ.

ազուաները անխիպ-անխիպ այցի եկան

թոյլ չտուին լսել գոցժը կռինչին մէջ սովորական.

բարկութիւնս՝ պահ մը միայն,

մինչ հեռուի կապոյտին մէջ

ծփաց դէմքդ հեզ ու խաղաղ

ափսոսանքով

ու հեռացաւ:

Պաշօն թարմ էր՝

«Մարդիկ ճամբել

ու ճամբուիլ:

Աշուն Գիսոյում»:

Եթէ աշուն

ո՞ւր է ոսկին,

ո՞ւր է բոյրը, կարօտները:

Դէմքդ ծփանուտ դեռ կը հեռանայ

եւ Պաշօն թարմ է:

Մինչեւ հեռացում

բառերս պէտք է ձեռքեր ճօճէին՝

բարի ճանապարհ:

~ 18 ~

Ոչ մէկ հեռացում.

կէս ճամբուն արդէն իրար կը գտնեն
քերթուածներդ ու մեր բոլոր բառերը,
բարի ճանապարհ արցունքով մաղթող:

Բարի կեցութիւն,
քերթուածին ներկայ յաւիտեանին մէջ:

~ * * * ~

Թէ մօտ ըլլայիր
ողբի փոխարէն օրօր կ'ըսէի.

օրօր կ'ըսէի եւ մութ ամպը սեւ
մահուան սարսափին հեռու կը փախչէր.

օրօր կ'ըսէի ու փոթորիկդ
կը ողջագուրուէր կարօտներուդ հետ,

ծառ ու ծաղիկը մոռցած կը փնտռէր
հողը այն հեռու, օտար, մտերիմ.

օրօր կ'ըսէի, տամ կը բռնէին
բոլոր բառերդ քառսէն անդին
դեռ մարմին չառած, դեռ էջ չհագած.
Խմաստութիւնը, որ մօտ էր այնքան

կը նայէր շփոթ, եւ աչքերուդ մէջ
կը յեղէր լոյսն իր.

օրօր կ'ըսէի ողբի փոխարէն...

~ * * * ~

Երբ գիշերը գայ
եւ հանէք հանդերձները պարտաւորութիւններուն
ու յանձնուիք մաքրաջրող ինքնակիրգումի...

Հոն է երկիրը,
փորձառու բողի պէս խորշումները ծածկած
պահելով գրաւչութիւնը դողող ժպիտին.

բայց ո՞ւր է խիղճը,
որ պիտի մաքրէր մեղանչումներուն մահացու:

Երբ գիշերը գայ...

գիշեր է արդէն ծանր հոգիի մութ խորշերուն մէջ,
գիշեր է արդէն բոլոր կամուրջներուն վրայ
եւ գիշեր է երկինքներուն մէջ հաւատքի:

Բառե՞րն ալ... բրութոս.
չէի՞ն բաւեր մնացեալ պերճադիճները բոլոր,
որ բառերն ալ կրտեցին
եւ որպէս որձեւէզ ցուցադրութեան դրին,
ծափ ու արցունքի ակնկալիքով:

Երբ գիշերը գայ...

Գիշեր է արդէն... եւ կիսուիլ չկայ...

Մարտի Երամեան

~ ՄԻՋԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ~

Մարտիկն

Թոյլ տուր կրկին, մեղաւորիս,
անցնիլ ծակէն նեղ ասեղի,
ձայնս գտնելու համար վերստին,
եւ յիշողութեան ներքին բաւիղէն
վերադառնալու աշխարհը նախկին...

Ձայնս կը թրթռայ Արեւելքի մէջ,
խորունկ ջուրերուն մարմինս կը կազմէ,
եւ հովի գոյնով աչքերն իր վայրի
կը դարձնէ ներս,
զիս կ'անգիտանայ:

Հիմա դարձեալ
մշուշի պէս կը տարածուիմ
երկրամասին վրայ ջերմ՝
հովիտներով ձիթենիի,
մրգաստաններով նարնջենիի.
կը խորասուզուիմ ջուրերուն աղի,
որ կարծես ըլլար
մարմինը քրտնած
մէկ տարաշխարհիկ գեղեցկուհիի:

Վայր սեփական, յարափոփոխ,
հետախուզուած այնքան անգամ,
որուն եզրերուն, կորուսիւններուն՝
անձկութիւնը կ'անհետանայ

եւ կամ կ'աճի...
Որուն կեդրոնէն
չօչափելէ ու փայփայելէ ետք
ամէն մէկ կածան, կիրճ ու ճեղք թաքուն՝
անթարթ իջած եմ ընդերքը երկրի:

Մարմիններու տարրափոխման աշխարհն է սա,
ուր հեղուկը կը խտանայ, կը թանձրանայ,
կը դառնայ կայուն, ապահով կռուան,
իսկ ամուր հողեր
տակաւ կը դառնան յեղյեղուկ կայան:

Պղտոր ջուրերուն կը փորձեմ լողալ.
ծովեր բոցավառ մայրամուտներու
եւ ժայթքող արեան
վառ երանգներն են կարծես՝ թանձրացեալ:

Կը մնամ վկան
վայրին այս վայրի կիրքերուն բոսոր,
ուր պէտք է քալել
չարժական ու մութ աւազի կողքին,
ուր ցեցքուած մարմիններ կան,
անճանաչելի դէմքեր այլանդակ,
առանց աչքերու կոպիւններ դատարկ,
կամ՝ անտէր ձեռքեր...:

Մայրիներու հին անտառը կը կրճատուէր.
պարուհիներ սեւեր հագած՝ ոտքէն գլուխ
անշարժացան,
իսկ փիւնիկը առասպել, որ

մոխիրներուն գիրկը մնաց
պատանքուած:

Պայթող ալիքը գիւս կը գլորէ:
կը փորձեմ կանգնիլ:

Ճեղքէ՛ ժայռերուն աղիքները պինդ,
անոնց ծալքերուն բանալու համար
բրածոները անցած դարերու,
ուր գուցէ գտնես ձուկը բանտուած,
որ պիտի ըլլար սնունդ երկնային...

Ահա նոր օր է,
եւ բարձրունքները կարծես կ'ողողուին
վարդագոյն լոյսով:
Լուռ կը մագլցիմ:
գիտեմ անկումի վտանգները բիւր,
սակայն եւ գիտեմ՝
ամէն դարձուածքի, վիճի մը կողքին,
նոր հորիզոններ
չատ յաճախ պիտի
դիմացս բացուին:

Յարութիւն Պերպերեան

~ Հալէպէն՝ Սփիւռքին ~

«ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ»

Հինգ հարիւր տպաքանակ ունի բանաստեղծութեան
այս հատորը: Չ'ըսուիր պարբերականութիւնը, այլ մի-
այն «Ա. Գիրք» (Հալէպ, 1999): Իսկ յաջորդող վեց տա-
րիներուն չէ կրկնուած փորձառութիւնը, որքան որ գի-
տեմ: Հարիւր քսան էջերէն քսանութը բնակուած են
սփիւռքահայ բանաստեղծութիւնով, իսկ մնացեալը
թարգմանութիւններ են եւ կամ յօդուած, ակնարկ, եւն.:
Որեւէ պարագայի, հատորի անունը արդար է՝ գիրքը
ամբողջովին բանաստեղծութեան շուրջ կը դառնայ:

Սակաւաթիւ օրինակներէն մէկուն ձեռքս անցնիլը
բախտաւորութիւն պէտք է սեպէի այս օրերուն, երբ
Հայաստան-Սփիւռք ճամբաներու ազատութիւնը շու-
կայի ընդլայնում մը պիտի ենթադրէր: Սակայն վստահ
չեմ որ այդպէս ըլլայ, քանի որ գրքի սպառած ըլլալուն
մասին գրոյցներ չեմ լսած:

Ուրեմն, արեւմտահայ բանաստեղծութիւն՝ քսան-
մէկերորդ դարու սեմին, երբ այնքա՛ն հարցականներ կը
թաւալին օդին մէջ: Ասոնք անպայման լեզուի վտանգ-
ւածութեան մասին չեն: Կը վերաբերին, թերեւս աւելի
կարեւորութեամբ, ցրուածութեան ընդլայնումին եւ
անոր տարատեսակութեան շեշտումին. միաժամանակ՝
իրարու հետ կապ պահելու եւ իրարմով բանաստեղծա-

կանօրէն հաղորդուելու միջոցներուն դիւրացումին եւ համայնացումին: Ո՞ւր պիտի դիմէ գրականութիւնը ընդհանրապէս, եւ անոր անշահարբեր ծնողն ու զաւակը՝ բանաստեղծութիւնը մասնաւորաբար, համացանցային հրատարակութիւններու հետզհետէ կատարելագործման եւ դիւրամատչելիութեան այս օրերուն:

«Բանաստեղծութիւն»ի եռանդամ խմբագրութիւնը (Գառն, Մարուշ, Իշխան) կը ստորագրէ նոյնքան մասերով «անհանգանակ» հանգանակ մը, որ «ոչինչ [կ'ուզէ] փոխել», այլ «լսել մեր ձայնը»: Մասնակիցները սփիւռքի այժմէականացած մէկ պատկերը կը ներկայացնեն՝ Պէյրութ, Միւնիխ, Պուէնոս Այրէս, Լայփցիկ, Գահիրէ, եւն.:

Հինգ քերթուած կայ Վարան Ոյժէն (Գահիրէ), շեշտուածօրէն արձակատիպ, թերեւս քիչ մը շատ մտածուած: Վազրիկ Բազիլ (Միւնիխ) կ'երեւի մէկ բանաստեղծութեամբ: Սեւակ Արծրունի (Պէյրութ-Մարտակերտ) կը ստորագրէ «Ապրումներ» շարքը, երբեմն խառն արեւելահայ մասունքներով: Իշխան Չիֆթճեանի միակ կտորին մէջ կարելի է տեսնել այն շուքը, որ Պըլտեանինն է, միաժամանակ ոչ թէ գրաբարաշունչ, այլ գրաբարային այդ չեմ գիտեր ինչի ներկայութիւնով հանդերձ: Սոնիա Սանանի գոյգ մը կտորները կը փորձարկեն գրուած խօսքի գծային յատկանիշներուն շուրջ, ջանալով ատոնցմով եւս փո-

խաբերել: Իսկ Սազօ Արեանի (Պէյրութ) տուածներէն վերջինը յատկապէս վիրաւոր է (թէ՞ վիրաւորուած) ջղացրող ուղղագրական սխալներով:

Ամենէն ուշագրաւներէն է Խաչիկ Տէր Ղուկասեանի (Պուէնոս Այրէս) բաժինը, գրելու տազնապին մասին, եւ ուր (նախկին) հրապարակագիրը անգամ մը եւս ցոյց կու տայ որ իր գրիչը միշտ ալ աւելի հարազատ ու բախտաւոր եղած է գեղարուեստական մարզին մէջ: Այս հաստատումը հրաւէր մըն ալ է չմոռնալու քերթողութիւնը՝ ի վերջոյ, բոլորս ալ գիտենք թէ որն է գնացուկն ու որը՝ մնացուկը:

Մարուշ (Հալէպ) կրկին կ'այցելէ էրոթիքին (հետագրութեան ըսենք): Բանաստեղծականացած, սահուն, թարմ. սեռայնութիւնը գեղարուեստական խօսքին տանող՝ առանց իյնալու դիւրին մարգանքներուն մէջ վերջին տարիներու հայաստանեան այլեւս մտազերծուած գուեհասիրութեան, առանց գիջութեան վերածուելու: Նոյն Մարուշն է որ կը թարգմանէ արաբ բանաստեղծ Սաատի Եուսէֆի Erotica գիրքի երեսունմէկ քերթուածներէն վեցը: Թիւր կու տամ, որովհետեւ եթէ թարգմանուածները ներկայացուցչական են մնացեալին, ուրեմն չեն արդարացներ թարգմանիչի բազմաթիւ ազդարարութիւններով յագեցած ներածականը, ուր սիրային-սեռայինի, պոռնկագրական-էրոթիքի եւ նիւթական-հոգեկանի երկուութեան խօսք կ'ըլլայ: Որքան ալ Մարուշ համարձակութիւնը ունեցած է, իբր կին (այն ալ միջինարեւելքցի կին), սեռային նիւթերը բնականացնելով

մտցնելու մեր բանաստեղծութենէն ներս, ան պէտքը կը տեսնէ «հասարակ-տեղիք» որակելու – չքմեղա՞նք արդեօք – տողեր որոնք եթէ այլ նիւթի մասին ըլլային, սովորական բանաստեղծութիւն պիտի համարուէին: Հակումը ունինք երկնչելու այս տիպի պատկերներէն, նոյնիսկ երբ անոնք կը նպատակադրեն ո՛չ թէ սեռային գործարանները գրգռել, այլ մեր գեղարուեստական ջղարջիջները:

Թարգմանութիւններու բաժինը կ'ամբողջանայ արժանիքիցի Ալեխանտրա Փիգարնիքէ (1936-1972) տասնչինգ կարճ քերթուածներով (Վարդան Մատթէոսեան) եւ Ի. դարու գերման երեք բանաստեղծներէ՝ Ինկրպորկ Պախման, Ռոլֆ Տիթրը Պրինքման եւ Հելմութ Հայսընպիլթրի մէկական կտորներով (Չիֆթճեան): Կան նաեւ Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզեանի Առձեռն բանաստեղծութիւն հատորէն (1867) աշխարհաբարի վերածուած հատուածներ, եւ թարգմանաբար տրուած յօդուածներ Թ. Ս. Էլիլթէն («Բանաստեղծութեան ընկերային պաշտօնը»), Ատոնիսէն, եւ Ռայնր Մալքովսքիէն («Ինչո՞ւ բանաստեղծութիւն գրել»):

Հետաքրքրական են Իշխան Չիֆթճեանի «Նկատումներ»ը, յատկապէս Վահէ Օշականի անսեթեւեթ բառապաշարի ինքնագլուխ «սրբագրութեան» գլուխին մասին, Անթիլիաս 1997 ին լոյս տեսած Ինքնութիւն հատորի հրատարակիչներուն կողմէ:

Կայ նաեւ հարցազրոյց մը Վահէ Օշականի, Աբրահամ Ալիբեանի եւ Գրիգոր Պըլտեանի հետ, ընդհանրա-

պէս բանաստեղծութեան եւ հայ քերթողութեան մասին: Այս հարցազրոյցը, ուր կ'առանձնանան -թէ՛ ծաւալով եւ թէ՛ որակով- Պըլտեանի պատասխանները, առանձինն պիտի արդարացնէր արդէն բան մը տպելու յոգնութիւնը յանձն առնելը:

Աւարտին է որ, առանց ներածականի կամ որեւէ մեկնաբանութեան, տրուած է այլապէս շատ արժէքաւոր տեղեկութիւն մը, 1990-1997 տպուած սփիւռքահայ բանաստեղծական երկերու մատենագիտական ցուցակով: Ձայն ցանկագրելէ, խմբելէ եւ դասաւորելէ ետք համակարգիչի հաշուաթերթին վրայ, անդրադարձայ թէ ասոր մանրամասն ուսումնասիրութիւնը առանձինն պիտի արժէր յօդուած մը: Վիճակագրական տուեալներէ տարօրինակ կերպով զգուշացող սփիւռքի մէջ, քանի մը թիւ դիտելն ու մտածելը ուշադրաւ եզրակացութիւններու կրնան առաջնորդել (ասոր կը դիմեմ երբեմն սոսկ հակառակութիւն ընելու միտումով): Այսպէս, եօ՞թը թէ ութը տարիներու ընթացքին հրատարակուած է 108 հատոր, 81 հեղինակներէ: Որքան ալ որակները խնդրոյ առարկայ չընենք, յուսալքումի եւ յոռետեսութեան այս ժամանակներուն, թիւերը հակառակն է որ կը ցուցանչեն. յիշենք թէ միա՛յն «բանաստեղծական» երկերու մասին է խօսքը: Եթէ քիչ մըն ալ խորանանք, պիտի նկատենք թէ այդ թիւին 35 տոկոսը հրատարակուած է Միջին Արեւելք (Լիբանան, Սուրիա, Երուսաղէմ, Եգիպտոս), 31 տոկոսը՝ Միացեալ Նահանգներ եւ Գանատա, 13 տոկոսը Հայաստան, 5-6 ական տոկոս՝ Պոլիս եւ Թեհ-

րան: Դիւրին է տեսնել վերջին երեք տասնամեակներուն կատարուած ժողովրդագրական տեղաշարժներու արդիւնքը թիւերուն վրայ: Ծանրութեան կեդրոնը հետզհետէ սկսած է փոխադրուիլ Արեւմուտք: Ընդհանուր հաշուով, 46 տոկոսը Արեւելք է, 41ը Արեւմուտք (Եւրոպան ալ հաշուելով), իսկ մնացեալը, որ Հայաստան տպուած է, հարկ է պրպտել թէ ո՞ր շուկայէն ապսպրուած է: Միւս անակնկալը կու տայ Պէյրութ, ուր հակառակ տեղի ունեցած խորունկ արիւնահոսութեան, դեռ տպուած է քսանինը հատոր, Լոս Անճելըսի քսանմէկ եւ համայն ԱՄՆի քսանինին դիմաց: Քանի մը թիւ էր՝ տուինք: Ի վերջոյ, այդ ե՞րբ է որ «ազգ»ին կազմակերպութիւնները առաջնորդուեր են առարկայական տուեալներէ (կատակ՝) իրենց մշակութային քաղաքականութիւնը (կրկնակի կատակ) ծրագրելու (եռակի կատակ) ատեն:

Այսքանը «Բանաստեղծութիւն»ի մասին: Կը մնայ խորհիլ, աւելի ճիշդը՝ վերա-մտածել սփիւռքի մէջ բանաստեղծութեան կարելիութիւններուն շուրջ: Ոչ թէ կարելի ըլլալուն մասին, այլ թէ ինչ ձեւերու տակ եւ ինչ պիտի լեզուով է որ ատիկա պիտի զարգանայ: Հայերէնը նոյնը չէ՝ ատիկա կարելի է նկատել վերը յիշուած գրութիւններու լեզուին մէջ օտար ուսումներու ազդեցութեան առաւել շեշտուածութեամբ: Իսկ յաջորդ սերունդը, այն որ պիտի ծնի լոսանճելրսեան խառնարանէն գլխաւորաբար, պիտի ունենայ դեռ աւելի խառնածին հայերէն մը: Ո՞ր չափով մեր տրամադրութիւնները պատրաստ են՝ նախ ընդունելու, եւ ապա ընկալելու, ու վերջա-

ապէս խեղդուողի մը պէս փաթթուելու ա՛յդ հայերէնով կատարուելիք ստեղծագործութեան: Ո՞րքանով պատրաստ պիտի ըլլանք չմոռնալու որ լեզուն արտադրութիւնն է տուեալ ժողովուրդի մը, իսկ այդ ժողովուրդը ի վերջոյ կը պարտադրէ իր պարտկուած ու պահուած ինքնութիւնը, ուզենք թէ չուզենք: Սփիւռքինը:

Յակոբ Կիւլլիւճեան

~ ՅԵՏՈՆ ~

Զգալ այն պահը,
զգացումէն ետք, երբ
չես գիտեր թէ ուր ես՝
թեւերուն վրայ մայթերուն գորս չես տեսներ:
Զգալ պահէն ալ հեռու, երազէն ալ հեռու,
միտքէն ալ հեռու
այդ

երբ լեզուդ ա՛լ չ'ուզեր ըլլալ,
ոչ ալ կրնայ:

Զգալ այն պահը որ կ'արցունքոտի
երկինքին պէս ուղեղիդ մէջ
երբ կ'երկննաս ու կ'երկննա՛ս,
կը գալարուիս
լարերուն պէս ջութակին
ու
ձեռքդ չի հասնիր
չունչդ կը կտրուի
կը տամկանաս
կը կակղանաս
ու կը կարծես
թէ ուր որ է
պիտ' անհետիս

~ 31 ~

պիտ' կորսուիս
ոլորուն այդ գլանին մէջ
զլորասոյր դիմեցումով:

Դէպի լոյսը:

Որ պիտի գայ
բռնէ քաշէ պրկէ լարէ քեզ
ջիղերն ի վեր ձայներն ի տրոփ գոյներն ի շիթ
կութ առ կութ
մերձեցնելով
հասցնելով
դէպի այն
որ հոն է
բայց չկայ:

Յակոբ Կիւլլիճեան

~ 32 ~